

Szabó Andrea – Oross Dániel: Ott és akkor egészen mások vagy mindig mindenütt ugyanazok? Aktív és passzív hallgatók Magyarországon

BEVEZETŐ

Az „Ifjúság” elnevezésű, négyéves, nagymintás kutatások eredményei (SZABÓ A.–BAUER–LAKI 2002, BAUER–SZABÓ A. 2005, BAUER–SZABÓ A. 2009) alapján, a politika a magyar fiatalok egy szűk rétege – elsősorban az iskolai státuszhierarchiában magas pozíciót elért családok magasan iskolázott fiú gyermekei – számára jelent valódi értéket, elfogadható alternatívát. Ők azok, akik a demokratikus részvétel hagyományos formáiban kiemelkedően magas aktivitást mutatnak. Az internet részvételre gyakorolt hatásáról szóló kutatás (HÁRI 2010) azt találta, hogy a magyar társadalom információs rétegződése határozottan fedi a hagyományos demográfiai rétegződés mintázatát, a hagyományosan privilegizáltak tekintett társadalmi csoportok láthatóan teljes átfedést mutatnak a háló elittel. Korábbi tanulmányunk (SZABÓ–OROSS 2012, 72) szintén megállapította, hogy a demokratizálódás szempontjából nem hozott lényegesen új lehetőséget a virtuális tér, legalábbis az egész hallgatói társadalom számára biztosan nem, vagyis az internetben rejlő politikai potenciált a hallgatók azon csoportjai tudják kihasználni, akik már eleve elkötelezettek és aktívak.

Míg jelen kötetünk korábbi fejezetében a részvétel egyes formáit vettük sorba, az elemzés további részeiben három kumulatív részvételi modell kerül bemutatásra. Tanulmányunk célja, hogy azonosítsa a politikailag aktív magyar hallgatók csoportjait. Kutatásunk hipotézise, hogy a *politikai részvétel három, általunk hagyományos, kollektív és online részvételeként megkülönböztetett, különböző formában aktív hallgatók csoportjai között jelentős átfedés mutatkozik. Azok a hallgatók, akik a részvétel mindhárom formájában aktívak, a hagyományosan privilegizáltak tekintett társadalmi csoportok tagjaiból kerülnek ki. Egyszerűbben szólva, bármilyen politikai részvétel kapcsán e csoport tagjai jelentik a résztvevők legfontosabb magját.*

E feltevés igazolása érdekében három különböző modellben is megvizsgáljuk a magyar nappali tagozatos hallgatókat. A korábbi tanulmányunkban definiált (SZABÓ A.–OROSS 2012, 69) három aktivitási típust három modell keretében vizsgáljuk meg, arra keresve a választ, van-e összefüggés a három részvétel között, egyáltalán van-e három részvételi típus a magyar főiskolások és egyetemisták körében, akik a legaktívabb rétegei a magyar ifjúsági társadalomnak?

RÉSZVÉTELI MODELLEK

A részvétel horizontális modellje

A részvétel „horizontális” modellje a vizsgált sokaság részvételének keresztmetszeti képe, ami egymás mellé helyezi, egymáshoz való viszonyrendszerében tisztázza a részvétel hallgatók körében jelen lévő típusait. Kutatásunkban két horizontális modellt mutatunk be.

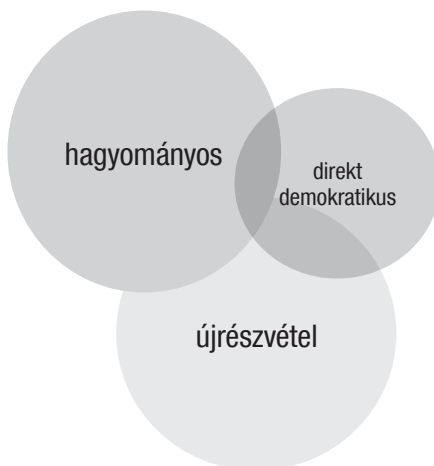
Elsőként egy társadalmi részvételi modellt elemzünk, amelybe a szóba jöhető összes participációs típus és szervezeti kötődési formát belevonunk. Álláspontunk szerint ez a modell felel meg a szakirodalom azon kiterjesztető álláspontjának, mely szerint a fiatalok sokoldalú részvételének megértésével észrevehető, hogy a fiatalok igenis hallgatják a hangjukat csak olyan csatornákon keresztül, olyan eszközökkel, amelyeket nem feltétlenül ért a más szocializációs struktúrán nevelkedett „felnőtt” társadalom.

A második horizontális modell a szűken értelmezett közéleti részvételi modell, amely a hagyományos részvételből csak azokat vonja be, akik biztos résztvevők egy most esedékes parlamenti választáson, kifejezetten közéleti szervezethez kötődnek, és van a politikai alrendszerhez kötődő participációjuk. E mellett a modellbe való bekerüléshez feltétel, hogy az új, virtuális részvétel terén rendszeresen aktívak legyenek és legyen direkt demokratikus aktivitásuk. Ez a modell közelebb áll a részvétellel kapcsolatos korábbi – „csökken az érdeklődés és a részvétel” – szakirodalmi állásponthoz, ugyanakkor a rendszeres virtuális részvétel beemelésével annál valamivel tágabb értelmezési keretet ad.

Az elemzés során megkülönböztetjük a kizárólag hagyományos aktivitást mutató (választáson részt vevő, szervezeti kötődéssel rendelkező) hallgatók csoportját, a kizárólag direkt részvétel terén aktív hallgatókat, valamint a csak online Aktív Fiatalokat. Külön figyelmet szentelünk a hagyományos, direkt és új részvételi formákban egyaránt részt vevő fiatalok csoportjának, illetve a különböző csoportok közötti kapcsolat vélhető okainak is.

1. ábra.

A politikai részvétel horizontális modellje

Elemzésünk során ötvözzük a szociológiai és a politikatudományi megközelítést, de az előbbit inkább csak kiegészítésképpen, a predisponáló tényezők azonosítására alkalmazzuk. Álláspontunk szerint a kibocsátó család és a hallgatók egyes kemény, objektív tényezői – közvetetten ugyan –, de jelentőséggel bírnak az egyetemisták és főiskolások politikai aktivitására.

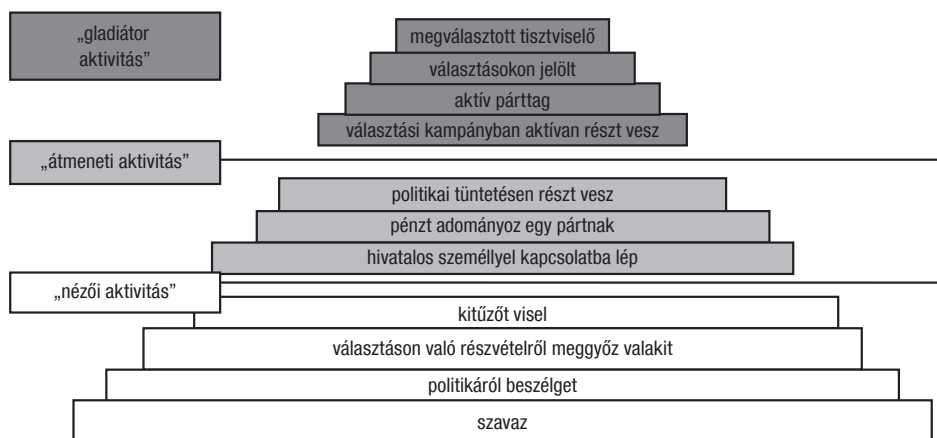
A részvétel vertikális modellje

Annak érdekében, hogy korábbi eredményeket továbbgondolva a politikai részvételi hajlandóság kialakulása mögötti soktényezős, komplex társadalmi folyamatot jobban megértsük, alkalmazzuk Lester Milbrath (1965) modelljét, amely az aktív állampolgárság kulcsfontosságú összetevőjére, a politikai tevékenységekben való részvételre vonatkozóan bizonyít összefüggéseket. Elemzésünkben ezt a modellt nevezzük a részvétel „vertikális” modelljének, tekintettel arra, hogy e modell „piramidális alakú”, azaz az egyre aktívabb, egyre nagyobb elköteleződést és bevonódást igényelő részvétel felé haladva egyre csökken a résztvevő csoportok aránya.

Milbrath kiindulópontja, hogy a részvételt kizárólag egyetlen indikátor – így például a szavazásokon való részvétel – mentén értelmező tanulmányok nem alkalmasak az aktivitást meghatározó motivációk feltárására. Vizsgálata a részvétel kutatása során a hagyományos részvételi formáktól (pl. szavazáson való részvétel) elmozdulva a nem hagyományos részvételt is magába foglalta. A korabeli amerikai kutatások főáramához kapcsolódva (VERBA et al, 1971). érdeklődésének középpontjába a részvétel különböző formáinak összevetése került. Milbrath politikai részvételi modellje mind egyéni sajátosságokat, mind külső tényezőket képes számításba venni. A részvétel intenzitása alapján Milbrath három nagy csoportot különített el. A csoportok meghatározása a római gladiátorjátékok analógiája alapján történt.

A társadalom egy szűk csoportja, a *gladiátorok* küzdenek a *nézők* szórakoztatására, akik tetszést nyilvánítanak és döntenek (szavaznak) arról, hogy ki nyeri a versenyt. Az *apatikus*, a részvétel minden formájától elzárkózó állampolgárok még csak meg sem tekintik a küzdelmet, a politika eseményeitől elzárkóznak. A *nézők* passzívan követik a politikát és patrióta elkötelezettséggel bírnak (teljesítik állampolgári kötelezettségeiket, pl. szavaznak, mindenfajta adót megfizetnek), a *gladiátorok* pedig a politikai aréna aktív, küzdő felei. Milbrath koncepciója hierarchiába rendezi a részvétel formáit: „azok, akik a legmagasabb szintű magatartást tanúsítanak, nagy valószínűséggel szerepet vállalnak az alacsonyabb szintű magatartásformákban is” (MILBRATH, 1965, 17–18). Ez tehát a részvétel kumulatív szempontú megközelítése, amit gyakran a piramis vagy létra metaforájával jellemeznek. E modellben, az apatikus állampolgárokat leszámítva, az állampolgárok mindegyikéhez rendelhető bizonyos szintű aktivitás. Milbrath elméleti kerete szerint az aktivitás adott szintjét külső ingerek és személyközi kommunikáció befolyásolják, valamint egyes személyes tulajdonságok, úgymint a társadalmi-gazdasági helyzet vagy a közvetlenség (szociabilitás). Milbrath a piramis modellt alkalmazva a politikában való részvételt különböző szintekre osztva rendszerezte, megkülönböztetve „nézői”, „átmeneti” és „gladiátor” aktivitást.

2. ábra.
Milbrath részvételi modellje

Milbrath koncepciójának használatát számos érv indokolja: koncepcionálisan tiszta, jól kidolgozott, befejezett, gyakran idézett és empirikusan alátámasztott (RUEDIN, 2007, 8). A modell alkalmas arra, hogy a politikai részvétel terén egyéni szinten megmutatkozó különbségeket helyi társadalmi kontextusban mérhetővé, összehasonlíthatóvá tegye.

A hierarchia egyik szintjéről a másikra való mozgás az adott egyén tulajdonságaitól függ és küszöbök mentén értelmeződik. Például egy különösen passzív állampolgár esetében valószínűtlen, hogy a politikai cselekvés legmagasabb fokát jelentő tevékenységbe kapcsolódna, vagy másik példával élve, egy nyílt politikai elköteleződéstől idegenkedő egyén vélhetően nem ragasztja autójára valamely párt matricáját. A létra különböző szintjein a részvételi hajlandóságot meghatározó tényezők különböznek. A létra alsó fokain a politikai intézmények és a külső ösztönzők (pl. a média üzenetei) szerepe kiemelkedő. A létra felső fokain a társadalmi tőke – különösen a személyes kapcsolatok és a személyközi kommunikáció – áll a legszorosabb kapcsolatban a politikai részvétellel. A részvételi küszöbök elméletét a politikai részvételt vizsgáló kvalitatív kutatások is megerősítették (PARKER, 1972; SCHULZ–ADAMS 1981).

A fenti elméleti szempontokat figyelembe véve, az előző, 2012-ben (SZABÓ A. – OROSS 2012, 96) írt *kumulatív* (azaz részvételektől összegző) *modellünket* átalakítjuk, felülvizsgáljuk. Az elemzés során ugyanis a fent jelzett három különböző modellt mutatjuk be:

1. tág, szélesen értelmezett horizontális részvételi modell: a szakirodalom és az előző évi elemzésünk alapján a részvétel és aktivitás lehető legbővebb értelmezése.
2. szűk, kifejezetten közéleti horizontális részvételi modell: a részvétel és aktivitás szűkebb értelmezése, csak azon repertoár típusok figyelembe vétele, amelyek egyértelműen a közéleti, politikai aktivitáshoz köthetők.
3. vertikális, politikai részvételi modell: a Milbrath elmélet gyakorlati alkalmazása, azaz a részvételi formák hierarchizálása.

Mindezzel célunk az, hogy megvizsgáljuk és bemutassuk a szakirodalomban fellelhető részvétellel kapcsolatos értelmezésekből származó különbségeket. Elemzésünket felfoghatjuk egyfajta módszertani kísérletként is, hiszen a kumulatív (összesített) részvétel eltérő felfogásainak összehasonlításra – jelenlegi tudásunk szerint – még senki sem vállalkozott.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A fenti, elméleti kontextus alapján a magyar hallgatók politikai részvételének változását vizsgáló kutatásunk fő kérdései, illetve hipotézisei a következők:

1. Mi jellemzi a politikailag legaktívabb hallgatók részvételét, milyen szociológiai és demográfiai mutatók alapján írhatók le és milyen tevékenységekben aktívak?
2. Milyen különbségek fedezhetők fel a szűk és a tág modell között? Egyáltalán valóban mérhető-e a különbség a részvétel megengedő, tágan értelmezett, ill. a részvétel közéleti, politikai participációs formákra való szűkítésekor?
3. Valóban alátámasztható-e az a hipotézis, hogy a politikai részvétel három, általunk hagyományos, kollektív és virtuális részvételeként megkülönböztetett különböző formáiban aktív hallgatók csoportjai között jelentős átfedés mutatkozik. Azok a hallgatók, akik a részvétel mindhárom formájában aktívak, hagyományosan privilegizáltak tekintett társadalmi csoportok tagjai: bármilyen halmozott politikai részvétel kapcsán döntően e csoport tagjai jelennek meg.

A tanulmányban lépésenként haladunk. Először a szélesen értelmezett horizontális modellt, majd a kifejezetten közéleti horizontális modellt, végül a vertikális részvételi modellt mutatjuk be. A tanulmány végén a három modellt összevetjük és bemutatjuk a legaktívabb és leghalmozottabb hallgatók szociológiai, demográfiai jellemzőit.

EREDMÉNYEK

A részvétel tág és szűk értelmezése

Ahhoz, hogy a modellbe valamely válaszadó bekerüljön, az alábbi kritériumok teljesülése szükséges:

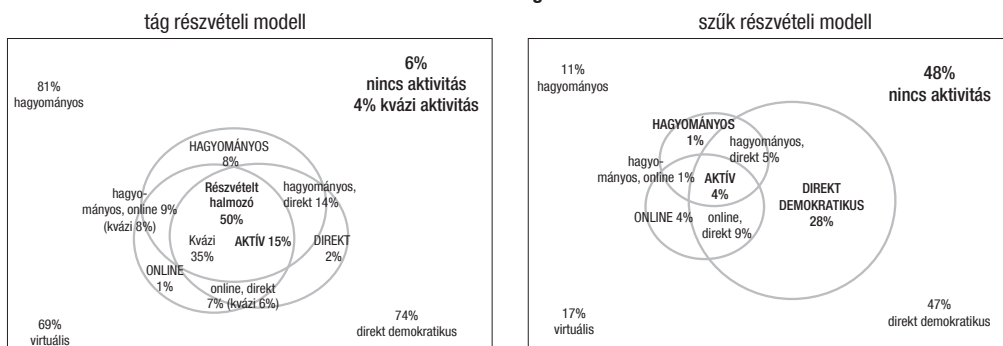
1. hagyományos részvétel: a.) választáson biztosan részt vesz; b.) vagy van valamilyen szervezeti kötődése; c.) vagy politikai alrendszerhez kötődő részvételben aktív. Tehát ebben az esetben a lehető legtágabbra nyitjuk a részvételi struktúrát, hiszen nem “és”, hanem “vagy” logikai kapcsolatot alkalmazunk. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy szinte mindegy, hogy mi, csak legyen valami részvétele, legyen bevonódása.
2. direkt demokratikus részvétel: a 8 féle direkt partipációs formából valamiben, azaz legalább egyféle formában aktív.
3. online részvétel: van rendszeres részvétele vagy alkalmanként virtuális résztvevő. Az alkalmankénti részvétel beemelése ugyanakkor erősen vitatható – hiszen szinte semmiféle egyéni bevonódással, elköteleződéssel vagy éppen költséggel nem jár –, ezért ezt a részvételi formát „kvázi” jelzővel illetjük, és megkülönböztetjük a rendszeres részvételtől.

A közéleti horizontális részvételi modell főbb kritériumai:

1. hagyományos részvétel: a.) választáson biztosan részt vesz; b.) és van valamilyen közéleti szervezeti kötődése; c.) és politikai alrendszerhez kötődő részvételben aktív. Tehát ebben az esetben szűkre szabjuk a részvételi struktúrát, hiszen nem “vagy”, hanem “és” logikai kapcsolatot alkalmazunk.
2. direkt demokratikus részvétel: a 8 féle direkt partipációs formából legalább kettőben aktív. A szűkítés oka egyrészt tartalmi, másrészt módszertani jellegű. Miután azt kérdeztük a hallgatótól, hogy valaha az élete során vett-e részt a felsorolt részvételi típusokban, ezért akár a kora gyermekkorban, egy szülő nyakában végignézett tüntetést is részvételeként értelmezhetette a válaszadó. Másrészt a direkt demokratikus formák esetében a többi részvételi formához képest is magasabb a többszörös aktivitás, így módszertanilag is indokolható, hogy a tág modellhez képest miért szűkítettük le a vizsgálódást csak a kettős vagy többes részvételre.
3. online részvétel: van rendszeres virtuális részvétele. Az alkalmankénti részvétel ebben az esetben nem része a modellnek.

Kutatásunkat megelőzően azt feltételeztük, hogy a választási részvétel, valamint a szervezeti tagság erősen dominálni fogja a mobilizációt, a direkt demokratikus részvétel jóval kisebb arányú lesz, míg az új részvétel felnő a hagyományos részvételi formák mellé. Abban is biztosak voltunk, hogy mind a három típusnak lesznek közös metszetei, átfedései, a középső metszet pedig a legaktívabb, leginkább politikus magyar egyetemistákat, főiskolásokat fogja jelezni.

3. ábra. Horizontális modellek: a tág és a szűk kumulatív modell

Forrás: Aktív Fialatok Magyarországon, 2013 kutatás.

Magyarázat: a „kvázi” kifejezés alatt az alkalmi online részvételt értjük. Tehát pl. a kvázi hagyományos résztvevő az, akinek egyrészt van hagyományos részvételi formája, másrészt ezt kiegészíti az alkalmi virtuális részvétel.

A fenti két horizontális modellt összehasonlítva, több szembetűnő különbség fedezhető fel:

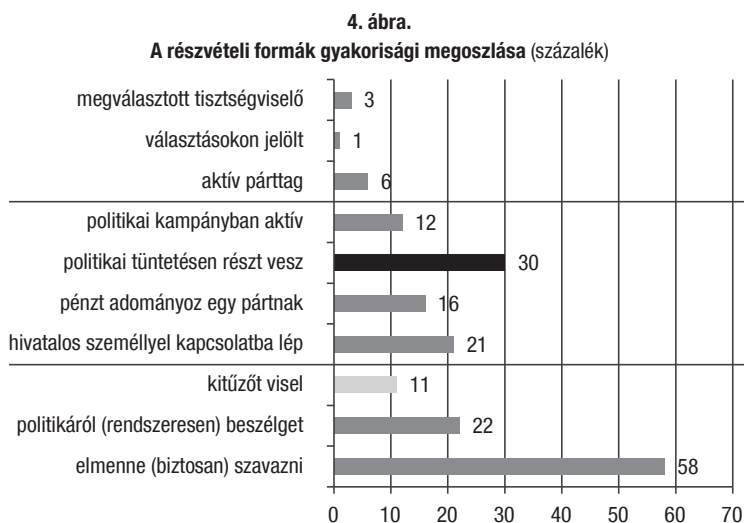
1. Teljesen más alakú a két modell mintázata. A tág modell esetében egymásra csúsznak a részvételi típusok, azaz halmazódnak a részvételek, a szűk modellben azonban a kollektív részvétel dominál, és szinte „rátelepszik” az összes többi részvételre.
2. A két grafikon alapján megállapítható a passzív és az aktív hallgatók aránya. A grafikonokból kiderül, hogy a halmazokon kívül található passzívak, és a három halmaz közös metszetében lévő aktívak nagyságrendileg különböznek egymástól. Míg a tág modellben a megkérdezett fiatalok 6–10 százaléka, addig a közéleti modellben 48 százaléka marad távol a politikai részvétel valamennyi formájától (illetve nincs róluk megfelelő adat), tehát passzív. Megállapítható azonban, hogy még a szűk modellben is a hallgatók valamivel több mint fele azért folytat valamiféle aktivitását.
3. Szintén jelentős a különbség az aktív, azaz a három halmaz metszetében szereplő hallgatók számáról: míg a tág modellben 50 százalék a részvételt halmazok, azaz aktívak aránya (igaz ezen belül 15% a ténylegesen aktívaké), addig a közéleti modellben ennek nyolcada, 4 százalék. Ekkora a különbség tehát aközött, hogy minden szervezeti kötődést és az online részvétel különböző intenzitású formáit is figyelembe vesszük-e vagy sem. A közéleti részvételi modellben ugyanis ez a két tényező csökken döntő mértékben. A hagyományos részvétel esetében 81 százalékról 11 százalékra, a virtuális részvételnél 69 százalékról 17 százalékra.
4. A két grafikonból az is kitűnik, hogy a mikroAktív Fialatok ugyanakkor nagyon kis arányban vannak jelen a hallgatói társadalomban. A rendszeres online aktivitás tehát bizonyosan nem demokratizálja a részvételt, az alkalmi online aktivitás pedig inkább csak kiegészíti a már meglévő részvételi tendenciákat.
5. Az is látható a modellekből, hogy a hagyományos, tradicionális részvétel önállóan a tág modellben érhető tetten. Véleményünk szerint ez leginkább abból adódik, hogy relatíve magas a csak civil szervezethez kötődő fiatalok aránya. Erre utal, hogyha leválogatjuk azokat a szervezeteket, amelyek közéleti jellegűek – szűk modell – az önálló hagyományos részvétel jelentősen lecsökken.
6. A két modell vizsgálatának talán legfontosabb tanulsága, hogy a résztvevőtől függetlenül megállapítható, hogy a részvétel részvételt eredményez, tehát, ha valamilyen részvételi formában involválódik a hallgató, akkor óhatatlanul más részvételben is aktívabbá válik. Nem hagyományos vagy direkt demokratikus vagy virtuális részvételről beszélhetünk, hanem hagyományos és direkt demokratikus részvételről, amelyet tovább finomít az online részvétel.
7. A szűk horizontális modell alapján ugyanakkor az is kitűnik, hogy az előző vizsgálatunk sarkos megállapítása, miszerint a direkt demokratikus részvétel a kulcsa a fiatalok aktivitásának, továbbra is – talán még hangsúlyosabban – verifikálható. Vagyis akinek van – az egyén szintjén egyre magasabb szintű bevonódást, egyre jelentősebb költséget és ezzel párhuzamosan csökkenő kollektív jószágot eredményező – kollektív részvétele, az nagy valószínűséggel hagyományos résztvevő is egyben, és ezzel párhuzamosan a virtuális térben is inkább kifejti saját véleményét, álláspontját.

Nem kívánjuk sem normatív alapon, sem más módon minősíteni a két modell érvényességét, illetve alkalmazási lehetőségeit, az egyik nem jobb, mint a másik. Azt vélelmezzük, hogy a két modell teljesen mászt mér. Az első modell – nevezzük ezt akár társadalmi részvételnek – azt mutatja, hogy a fiatalok számára milyen lehetséges aktivitási formák állnak rendelkezésre, ha valamiféle elköteleződést vállalnak egyetemi, főiskolai éveik alatt. Ez a modell ugyanakkor önmagában is jelzi, hogy a társadalmi integráció szempontjából mennyire fontos a közösség, illetve a közösséghez tartozás.

A második modell kétségtelenül tartalmilag is más az előzőhöz képest. Ez a közéleti aktivizmust modellezi, azt, hogy azok a hallgatók, akik nemcsak elköteleződnek, de tenni is akarnak valamit a köz érdekében, milyen módon, milyen formában teszik ezt. Míg az előbbi modellel alátámasztható a szakirodalom azon állítása, hogy a fiatalok igen is „harsognak” csak nem vesszük észre, az utóbbi modell – éppen a szűk körűsége miatt – sokkal inkább „a fiatalok apolitikusak” tételt támasztja alá.

A vertikális modell

A hierarchikus Milbrath modell még a közéleti modellhez képest is szűkebb aktivitást mér, azt, hogy a politikai térben milyen módon tudják kifejezni véleményüket, álláspontjukat.

Magyarázat: aktív párttag: tagja, illetve dolgozott politikai pártnak és folytatott kampánytevékenységet. Választásokon jelölt: önkormányzati vagy parlamenti választásokon jelölt volt. Megválasztott tisztségviselő: tagja ill. dolgozott politikai pártnak és megválasztott tisztségviselő volt (azonban nemcsak politikai jellegű tisztségekben).

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatás.

Az ábrán alulról felfelé a Milbrath által megnevezett hierarchia sorrendjében szerepelnek a részvételi formák. A gyakorisági értékeken azonban korántsem azt látjuk, amit Milbrath feltételezett: noha a válaszadók közül valóban azok vannak a legtöbben, akik biztosan elmennének szavazni egy most következő választáson, őket pedig azok követik, akik közvetlen környezetükben (barátok között vagy a családban) rendszeresen beszélgetnek politikáról, a gyakoriságok csökkenő sorrendje itt megtörik. Milbrath angolszász modellje alapján a kítűzöt viselése általános, míg a politikai tüntetésen való részvétel kivételes esemény, de Magyarországon 2013-ban ez pont fordítva volt a hallgatók körében. Kítűzöt relatíve kevesen viselnek, de tüntetésen szokatlanul sokan vettek részt.

Szeretnénk felhívni a figyelmet az adatfelvétel kontextusára. A vizsgálat 2013 tavaszán készült néhány hónappal a nagy egyetemista tüntetések és figyelemfelhívó akciók után. Így, a tüntetések magas aránya adódhat pusztán a politikai szituációból, egyfajta kontextuális hatásból, amely más években vagy az ifjúság egészére vonatkozóan talán nem áll fenn. A modell többi lépcsőfoka – ha figyelembe vesszük a növekvő mértékű hibahatárt – láthatóan beazonosítható és működőképesnek tűnik. Minél nagyobb politikai elköteleződést, minél több egyéni befektetést igényel a részvétel, annál szűkebb a résztvevők köre. A kezdő, mintegy 60 százalékos szintről eljutunk az egy százalékpontig, ahol már csak a gladiátorok, a pártaktivisták, talán a jövő politikusai találhatók.

Az utolsó táblázat azt mutatja, hogy a hierarchia egyes csoportjai együttesen milyen gyakorisággal szerepelnek a modellben. Az adatok azt mutatják, hogy az egyetemisták és főiskolások meglepően kicsiny arányáról mondható el, hogy ténylegesen politikailag aktív lenne. Mindössze 5 százalékuk vesz részt a nézői aktivitás mindhárom formájában, mindössze 4 százalékuk az átmeneti aktivitás teljes spektrumában, és az 1300-as mintában négy fő akadt, aki tökéletesen megfelel a Milbrath modell gladiátor aktivitásának. A modell alkalmazhatósága tehát bizonyítható, azonban az értelmezése további – nagyobb mintás – vizsgálatokat igényel.

1. táblázat.
A Milbrath modell együttes megoszlása
 (százalékos megoszlás)

részvételi forma	nézői aktivitás	átmeneti aktivitás	gladiátor aktivitás
elmegy szavazni	5% 60 fő		
politikáról beszélget			
kitűzött visel			
hivatalos személlyel kapcsolatba lép		4% 48	
pénzt adományoz egy pártnak			
részt vett politikai tüntetésen			
aktív politikai kampányban			0,3% 4
aktív párttag			
választásokon jelölt			
megválasztott tisztségviselő			

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatás.

A három kumulatív modell alapján összességében az látszik, hogy a részvétel olyan fogalom, amely szokatlanul nagymértékben függ az alkalmazott definíciótól, valamint a mérés technikájától. Úgy véljük, hogy érdemes kidolgozni a jelenleginél egyértelműbb részvételi standardokat, vagy olyan szakmai konszenzust kialakítani, ami szűkíti a teljesen eltérő értelmezések lehetőségét. Reményeink szerint e dolgozat talán az első lépés ezen standardok kialakításához.

Ha bizonyítható azon alaphipotézisünk, miszerint a részvétel különböző formáit – némiképp leegyszerűsítve – ugyanazok a privilegizált csoportok sajátítják ki, a részvétel nem inkluzív, hanem exkluzív, akkor a kifejezetten aktívok között nagyfokú átfedésnek kell mutatkoznia. A tág, társadalmi modell aktívjainak tartalmaznia kell a szűk modell aktívjait, valamint a hierarchikus modell aktívjait (jelen esetben a rendkívül alacsony elemszám miatt az átmeneti vagy a gladiátor aktivitásban résztvevőket), de a közéleti modell és a Milbrath modell aktívjai között is jelentős, döntő mértékű átfedésnek kell lennie. Az alábbi táblázat az átfedések mértékét mutatja be.

2. táblázat.

A különböző modellek „aktívjai” közötti átfedés (százalékos megoszlás)

	tág, társadalmi modell	szűk, közéleti modell	vertikális, Milbrath modell (átmeneti és gladiátor aktivitás)
tág, társadalmi modell		100	100
szűk, közéleti modell	100		48
vertikális, Milbrath modell (átmeneti és gladiátor aktivitás)	100	48	

Forrás: Aktív Fialatok Magyarországon, 2013 kutatás.

A táblázat plasztikusan mutatja, hogy a horizontális társadalmi modell tökéletesen tartalmazza a közéleti és a politikai modell minden aktívját, ugyanakkor – és ez kétségtelenül megfontolásra érdemes – a közéleti és a Milbrath modell közötti átfedés 50 százalékos. Ez megerősíti azon álláspontunkat, hogy érdemes különválasztani, külön elemezni az aktivitási formákat. A közéleti formák közül ugyanis van olyan, amelyik nem egyértelműen a politikai alrendszerhez köthető. Az adatok validitását illetően meg kell azonban jegyezni, hogy ezen a ponton már olyan kis almintájáról beszélünk az 1300 fős mintának, ahol a hibahatárok többszörösen meghaladhatják az eredeti ± 3 pont körüli értéket. Ahhoz, hogy kutatásunk ezen fontos momentumát valójában cáfolni vagy alátámasztani tudjuk, a jelenleginél nagyobb mintára van szükség. Ha ugyanis elfogadjuk a kapott eredményt, akkor az egyben azt is jelenti, hogy nem támasztható tökéletesen alá a főhipotézisünk, azaz az aktív hallgatók közötti átfedés csak részben bizonyítható.

ÖSSZEGZÉS HELYETT: AZ AKTÍV ÉS PASSZÍV HALLGATÓK JELLEMZŐI

Milyenek az aktív hallgatók?

Elemzésünk lezárásaként megvizsgáljuk, hogy a vertikális⁴⁵ modellek alapján, milyen szempontok szerint lehet jellemezni az aktív és a passzív hallgatókat. Az adatok – függetlenül attól, hogy melyik modellt vizsgáljuk – bizonyítják, hogy a legaktívabb, „részvételt halmozó” fiatalok szűk kisebbségét jelentik a hallgatói társadalomnak. Az egyik horizontális modellben – ha az alkalmankénti internetes aktivitástól eltekintünk, akkor – ez 15, a másikban 4 százalékát teszi ki az egyetemistáknak és főiskolásoknak. E csoport legfontosabb tulajdonságainak bemutatására ugyanazokat a magyarázó változókat tartalmazó regressziós modelleket futtattuk. Ezek a magyarázó változók kiterjedtek

1. a szocializációs tényezőkre (mennyire érdekli a társadalmi, közéleti problémák vagy mennyire érdekli a politika, szokott-e a családjában és/vagy a barátaival közéleti kérdésekről beszélgetni),
2. a szociodemográfiai háttérre (nem, kor, apa, ahol nincs apa, ott az anya iskolázottsága, állandó lakhely, azaz Budapesten vagy községben él),
3. az élethelyzetből fakadó kérdésekre (képzési szint és a képzési terület, ezen belül is bölcsész tudomány, jogtudomány, gazdaságtudomány, informatika, műszaki tudományok és társadalomtudományok, az intézmény jellege, így állami egyetem, egyházi vagy magánfenntartású intézmény),
4. a vallásosságra (vallásos vagy ateista),
5. az ideológiai hovatartozásra (bal – jobb, mérsékelt – radikális tengely),
6. a demokráciához és a diktatúrához való viszonyra, illetve
7. a pártra való szavazásra (Együtt 2014– PM, Fidesz–KDNP, Jobbik, LMP⁴⁶).

Az aktivitás szociodemográfiai, szociokulturális, valamint szocializációs tényezők bonyolult hálózataként alakul ki. Ebben a bonyolult mechanizmusban a kibocsátó családnak – a családi szocializációnak – meghatározó szerepe van, de el kell ismerni, hogy bizonyos predisponáló tényezők, egyéni kompetenciák nélkül egyszerűen nem értelmezhető a „részvételt halmozó” fiatalok. A lefuttatott regressziós modellek⁴⁷ ugyanis azt mutatják, hogy nincs részvétel közéleti, a társadalmi problémák és kérdések iránti alapvető nyitottság nélkül.

45. A Milbrath modell gladiátorjai és átmeneti aktivitást folytatói az alacsony elemszám miatt nem kerültek külön elemzésre.

46. Az MSZP és a DK az alacsony elemszám miatt nem került be a modellekbe. A baloldali fiatalokról részletesen lásd (Biro-Nagy 2013).

47. Több tucat különböző modellt futtattunk többféle magyarázó változó-parkkal.

Ez a tényező minden modellben meghatározó jelentőségű. És ezzel visszajutottunk ahhoz a kérdéskörhöz, amelyet kötetünk előző tanulmányában (OROSS–SZABÓ A. 2014. jelen kötetben) feszegettünk. A családi szocializáció, valamint az iskolai szocializáció, mint két kulcs szocializációs ágens, együttesen teheti nyitottá a fiatalokat a közéleti kérdések iránt. Ha a kettő között feszültség alakul ki, vagy a család és/vagy az iskola – közvetve vagy közvetlenül – apolitikusságra nevel, szocializál, akkor épp a demokratikus részvétel alapzata, a közéleti, társadalmi, gazdasági problémák, kérdések iránti affinitás fog hiányozni a felnövekvő nemzedékekből.

A regressziós elemzések másik fontos eredménye, hogy bizonyítható vált, *a közélet és politika megkülönböztetése más-más eredményhez vezet, a közélet inkluzív, a politika exkluzív teszi a „halmozott részvételt”*. A vizsgálat során a közéleti és a politikai érdeklődést mind a tág, mind a szűk modellbe külön-külön bevontuk, és különböző modellvariánsokat futtattunk. Ezek alapján a következő megállapításokat tehetjük.

1. A horizontális modellek közül az első, vagyis a tág modellekben a közéleti kérdések iránti nyitottság magasabb magyarázó erővel bír, mint a politika (nagyobb lesz a modell összmagyarázó ereje). Ugyanakkor a politikai érdeklődés specifikáltabbá teszi a tág horizontális modellben Aktív Fiatalokat.
2. Ha a modellekbe a közéleti érdeklődés kerül be, akkor 9 változó mutat szignifikáns kapcsolatot a függő változóval (Nagelkerke $R^2=0,241$):
 - Ha valaki egyházi felsőoktatásban tanul, akkor 3,93-szor nagyobb az esélye, hogy „részvételt halmozó” legyen, ugyanakkor más léthelyzetből fakadó változó mindössze egy került be a modellbe. Az informatikusok esetében negatív az előjel, azaz, ha a hallgató erre a képzési területre jár, akkor csökken az aktivitás esélye.
 - A szocializációs tényezők közül a családdal történő rendszeres 1,1-szeresére emeli azt, hogy valaki „részvételt halmozó” legyen, míg a társadalmi problémák iránti nyitottság 1,5-szeresére növeli a halmozott aktivitást.
 - A szociodemográfia magyarázó változók közül szignifikáns a lakhely (Budapest) és az anyagi helyzet: a szubjektív anyagi helyzet egy egységgel növelése 1,23-szorosára növeli a halmozott aktivitást.
 - Ha a hallgató Együtt 2014–PM szavazó, akkor 2,79-szer nagyobb valószínűséggel lesz aktív.
 - Ideológiai karakterük érdekesen alakul: az aktív hallgatók demokrácia-elkötelezettek, viszont a mérsékelt–radikális skálán inkább a radikális oldalon helyezkednek el.
3. Ha a tág, azaz társadalmi modellünk aktívjait vizsgáló regressziós elemzésbe a politikai érdeklődés kerül, akkor 11 szignifikáns magyarázó változó rögzíthető, a fentiekben túlmenően ugyanis a nem (férfi) és az LMP-re szavazás is bekerül a regressziós modellekbe (Nagelkerke $R^2=0,205$). Ebben az esetben a politikai érdeklődés egy egységgel történő növelése 1,19-szeresére növeli a részvételhalmozás esélyét. Ez a modell tehát karakterisztikusabbá, kontúrósabbá, és az ifjúság-szociológia által korábban leírtakhoz jobban hasonlítóvá teszi az aktív hallgatókat. Emlékeztetőül az Ifjúság-vizsgálatok (BAUER–SZABÓ 2005, BAUER–SZABÓ 2009, SZABÓ–KERN 2011) szerint elsősorban az iskolai státuszhierarchiában magas pozíciót elért családok magasán iskolázott fiú gyermekei voltak az inkább résztvevők.
4. A szűk, azaz inkább közéleti típusú részvételt folytatók aktívjainak 48 karaktere nem teljesen egyezik meg a tág modell aktívjaival. Ha ugyanazokból a változókból építjük fel a regressziós modelleket, azoknak a regressziós modelleknek lesz a magasabb összmagyarázó ereje, amelyekbe a társadalmi/közéleti kérdések iránti nyitottság kerül, viszont ezen modelleket értelmezése problémás.
5. A társadalmi/közéleti kérdések iránti nyitottság ugyanis döntő magyarázó változóvá válik, amelyen egy egységnyi elmozdulás 6,4-szeresére (!) növeli annak az esélyét, hogy valaki a szűk vertikális modellben részvételt halmozó legyen. Emellett azonban összesen egyetlen változó kerül be szignifikánsként, ez pedig a vallásosság (a vallásos hallgatók esetében 3,7-szeresére nő az aktivitás váls esélye). Ebben az esetben azt mondhatnánk, hogy azok a horizontális közéleti modellekben aktívak („részvételt halmozók”), akik a közéleti problémák iránt nyitottak, illetve vallásosak. Ez azonban véleményünk szerint erőteljesen leszűkíti a vizsgált csoportot.

48. Függő változó: részvételt halmozó=1, nem részvételt halmozó=0.

6. Álláspontunk szerint a fentiek miatt a szűk modell aktívjai esetében a kulcs nem a közéleti, hanem a politikai érdeklődés (Exp B=1,414). Ha ezt a változót tartjuk meg a regressziós modellekben, akkor jobban körülírhatóvá válnak a közéletileg résztvevő hallgatók.

- Az aktív hallgatók legfontosabb tulajdonsága a Jobbikra való szavazás. A Jobbikot választók esetében 4,4-szeresére nő annak az esélye, hogy a közéleti modellben résztvevő hallgatók közül váljanak.
- Az aktívok beállítottságukat tekintve demokraták (Exp B=3,236), illetve vallásosak, vagy ateisták, azaz a vallásosság dimenziójának két szélén helyezkednek el.
- Otthon, családi körben gyakran beszélgetnek közéleti kérdésekről (Exp B=1,329).
- A szociodemográfiai tényezők közül egyedül az apa iskolázottsága emelhető ki, amely meghatározza az aktivitást.
- Ami nagyon érdekes, hogy a résztvevő hallgatók szakiránya is érdemben körülhatárolhatóvá válik. Éppen a hibahatáron ugyan, de kitűnik, hogy minden hallgatói réteghez képest leginkább a társadalomtudományi, illetve a bölcsészettudományi képzést folytató egyetemisták és főiskolások a legaktívabbak. A társadalomtudományi képzés esetében 2,9-szer, a bölcsészképzésnél pedig 2,8-szer nagyobb az esélye a halmazott aktivitásnak, mintha bármelyik más szakra, szakirányra járna a hallgató.

Összességében: a fenti adatok alapján a horizontális tág és a horizontális szűk modellek aktív csoportjai között lehet különbséget felfedezni a politikai és a közéleti érdeklődésen túlmenően is. Az azonban feltűnő, hogy a családi környezet, a családi indíttatás eleve meghatározza a hallgatók gondolkodását és aktivitását egyaránt.

Kik a passzív hallgatók?

Az Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatás alapján a passzív hallgatók karakterisztikája regressziós modellek segítségével kevésbé rajzolható fel. Kétváltozós keresztábra elemzések révén viszont úgy tűnik, hogy a tág és a szűk modellek passzívjai az átlaghoz képest kevésbé érdeklődnek a közélet iránt, és ezzel párhuzamosan alig érdeklődnek a politika iránt, otthon szinte alig, vagy csak alkalmanként beszélgetnek közéleti kérdésekről és ugyanez igaz a barátokkal történő beszélgetésre is.

Felülreprezentáltak körükben az önmagukat a bal–jobb valamint a liberális–konzervatív ideológiai palettán középen elhelyezkedők, és az is nagyon tanulságos, hogy inkább rendszer-szkeptikusak, közel négytizedük úgy véli, hogy „a hozzá hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint a másik”.

Politikai preferenciáik a fentieknek megfelelően kevésbé karakterisztikusak, viszonylag magas közöttük a bizonytalanok és azok aránya, akik egy most vasárnap esedékes parlamenti választáson semmiképp se vennének részt.

E passzív csoport tagjai között az átlagosnál nagyobb arányban található egészségtudományi, orvostudományi, valamint műszaki és informatika szakos hallgatók.

* A tanulmány részletes statisztikai számításokat tartalmazó mellékletét lásd az online verzióban. A tanulmánykötet letölthető a www.aktivfiatalok.hu honlapról.

IRODALOM

- Baek, Y. M. – Wojcieszak, M., – Delli Carpini, M. (2012): Online Versus Face-to-Face Deliberation: Who? Why? What? With What Effects? *New Media & Society*, 14, 363–383.
- Bakker, T.P. – De Vreese, C.H.: Good News for the Future? Young People, Internet Use, and Political Participation. 2011.
- Barnes, S. – Kaase, M. (1979): *Political Action. Mass Participation in Five Western Democracies*. Beverly Hills, Sage.
- Bauer Béla – Szabó Andrea (2005) (szerk.): *Ifjúság2004 Gyorsjelentés* Budapest, Mobilitás.
- Bauer Béla – Szabó Andrea (2009) (szerk.): *Ifjúság2008 Gyorsjelentés* Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- Brady, H. E., – Verba, S. – Scholzman K. L. (1995): “Beyond Ses: A Resource Model of Political Participation“. *The American Political Science Review*, 89(2), 271–294.
- Caren, N. – Ghoshal, R.A. – Rivas, V. (2011): A Social Movement Generation: Cohort and Period Trends in Protest Attendance and Petition Singing. *American Sociological Review* 2011 76, 125–151.
- Dahlgren, P. (2000): The Internet and the democratization of civic culture. *Political Communication*, 17, 335–340.
- Dalton, R. J. (2008): “Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation.” *Political Studies*, 56: 76–98.
- Farthing, R.: (2010): The politics of youthful anti-politics: representing the ‘issue’ of youth participation in politics. *Journal of Youth Studies*, 2010:13. 181–195.
- Gaiser, W.- De Rijke, J. – Spannring, R. (2010) Youth and political participation -- empirical results for Germany within a European context. *Young* 2010. 18: 427–450.
- Gazsó Ferenc – Laki László (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban* Budapest, Napvilág Kiadó.
- Gerő Márton (2013): El kéne foglalni valamit... Az Occupy Wall Street és a hallgatói mozgalom. In: Krasztev Péter – Jan Van Til (szerk.): *Tarka ellenállás. Kézikönyv rebelliseknek és békésekknek*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Gordon, H.R. – Taft, J. K. (2011) Rethinking Youth Political Socialization: Teenage Activists Talk Back. *Youth & Society*, 2011. 43 1499–1527.
- Kern Tamás – Szabó Andrea (2011): *A politikai közéleti részvétel alakulása Magyarországon, 2006–2010*. In: Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, Képviselet, Politikai változás*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- Livingstone, S. – Bober M. – Hesper, E. (2005): ‘Active participation or just more information? Young people’s take-up of opportunities to act and interact on the Internet’. *Information, Communication and Society*, 8/3, 287–314.
- Matt, H. – Weinstein, M. – Wring, D. (2002): A Generation Apart? Youth and Political Participation in Britain. *The British Journal of Politics & International Relations* 4 (2), 167–192.
- Milbrath, L.W. (1965): *Political Participation: How and why Do People Get Involved in Politics?* University Press America.
- Morozov, E. (2009): “The brave new world of slacktivism.” *foreignpolicy.com*. http://neteffect.foreignpolicy.com/posts/2009/05/19/the_brave_new_world_of_slacktivism
- Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix. Reinventing Political Activism*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Norris, Pippa (2003): Preaching to the Converted? Pluralism, Participation and Party Websites. *Party Politics*, Vol. 9., No. 1., 21–45.
- Oross Dániel (2012): társadalmi közélet, politikához való viszony. In: *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*, Budapest 2013 Kutatópont. 283–313.
- O’Toole, T. – Lister, M. – Marsh, D. Su – Jones, S. – McDonagh, A. (2003): Tuning out or left out? Participation and non-participation among young people. *Contemporary Politics*, Volume 9, Issue 1. 45–61.
- Pattie, C. – Seyd, P. – Whiteley, P. (2004): *Citizenship in Britain: values, participation and democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Phelps, Edward (2004): Young Citizens and Changing Electoral Turnout, 1964–2001. *The Political Quarterly* 75 (3): 238–248.
- Polat, R. K. (2005): The Internet and political participation: Exploring the explanatory links. *European Journal of Communication*, 20 (4), 435–459.
- Rosenstone, S. J – Hansen, J. M. (2003): *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New York, Longman.
- Ruedin, D (2007): Testing Milbrath’s 1965 framework of Political Participation: Institutions and Social Capital. *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*, December 2007.
- Stanley, J. W. – Weare, C. (2004): The Effects of Internet Use on Political Participation: Evidence From an Agency Online Discussion Forum, *Administration Society*, 36 (5), 503–527.
- Szabó Andrea – Bauer Béla (2011): *Arctalan (?) nemzedék*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Szabó Andre – Oross Dániel (2012): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan Lázadó Hallgatók I.*, Szeged, Belvedere Meridionale, 65–111.
- SSzabó Gabriella – Mihályffy Zsuzsa (2009): „Politikai kommunikáció az interneten” *Politikatudományi Szemle*, 2009 (2) 81–102. o.

- Szabó Ildikó (1987): „Állandóság a változásban, avagy politikai szocializáció Magyarországon.” *Világosság* 1987. 6. 370–377.
- Szabó Ildikó (2000): *A pártállam gyermekei*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Szabó Ildikó (2012): Az egyetem, mint szocializációs színtér. In: Dusa Ágnes – Kovács Klára – Márkus Zsuzsanna – Nyüsti Szilvia – Sörös Anett (szerk.): *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok I.* Debrecen, Egyetemi Kiadó. 191–218. o.
- Warren, R. – Wicks, R.H. (2011): Political Socialization: Modeling Teen Political and Civic Engagement. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 2011 88: 156-175.
- Verba, S., – Schlozman, K.L. – Brady, H.E. (1995): *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- White, M. (2010): “Clicktivism is ruining leftist activism. Comment is free | guardian.co.uk.” 2010. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/aug/12/clicktivism-ruining-leftist-activism> (Accessed September 11, 2010).
- Zukin, C. – K., Scott – A., Molly J., Krista Delli Carpini, – Michael (2005): *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen* New York, Oxford University Press.